

Analýza stavu dětských práv v České republice

Děti v náhradní péči a děti ohrožené ztrátou rodičovské péče

Autoři:

Mgr. Jan Folda (editor, Sdružení SOS dětských vesniček)

Mgr. Alena Svobodová (Poradna pro občanství, občanská a lidská práva), Mgr. Adam Křístek (Poradna pro občanství, občanská a lidská práva)

Vydalo Sdružení SOS dětských vesniček

První vydání, Praha 2009

ISBN 978-80-254-4797-0

Obsah

1. Úvod	4
1.1 Tvůrčí tým.....	4
1.2 Metodologie	5
2. Stručná charakteristika České republiky	7
3. Profil dětí v cílové skupině.....	12
3.1 Děti v náhradní výchově	12
3.2 Děti ohrožené ztrátou rodičovské péče	15
4. Porušování práv dětí v cílové skupině	16
5. Odpovědnost jednotlivých institucí a organizací v kontextu problematiky dětských práv	18
5.1 Hlavní nositelé odpovědnosti.....	18
5.2 Hlavní strategie klíčových institucí a dalších odpovědných organizací.....	20
5.3 Spolupráce mezi odpovědnými orgány a neziskovým sektorem v oblasti ochrany a péče o děti.....	21
7. Závěrečná doporučení a shrnutí.....	26
Použitá literatura.....	28

1. Úvod

Tato analýza si klade za cíl zhodnotit existující situaci v oblasti dětských práv v České republice, přičemž zvláštní pozornost bude věnována dětem žijícím mimo původní rodinu a dětem ohroženým ztrátou rodičovské péče. Tématu dětských práv je dnes věnována poměrně značná pozornost jak ze strany státu a veřejných institucí, tak médií a veřejnosti. Bohužel to neznamená, že by situace v České republice byla zcela bezproblémová. Mezi nejproblematictější oblasti patří právě péče o děti žijící mimo původní rodinu, resp. děti ohrožené ztrátou rodičovské péče, kde mnohdy dochází i ze strany státu k porušování toho nejzákladnějšího dětského práva, tj. aby byl vždy respektován nejlepší zájem dítěte.

Česká republika převzala všechny mezinárodní závazky České a Slovenské federativní republiky. Od okamžiku svého vzniku tak je ČR smluvní stranou Úmluvy o právech dítěte, kterou bývalá Česká a Slovenská Federativní republika podepsala dne 30. září 1990. Úmluva byla publikována ve Sbírce zákonů jako sdělení Federálního Ministerstva zahraničních věcí pod č. 104/1991 Sb. Úmluva disponuje vlastním kontrolním mechanismem, kterým je Výbor pro práva dítěte. Výbor je orgán příslušný pro posuzování dosažené úrovně implementace Úmluvy. Samotná kontrola probíhá pravidelným předkládáním zpráv smluvních států Výboru a hodnocením těchto zpráv Výborem. Úvodní zpráva o plnění Úmluvy za období 1993 – 1994 byla Výboru předána v roce 1996. Druhá periodická zpráva za období 1995-1999 byla Výboru předána v roce 1999. Třetí a čtvrtou periodickou zprávu, včetně Informace o plnění Opčního protokolu o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů Česká republika předložila Výboru v roce 2008.

Přestože jedním z poradních orgánů vlády České republiky je Výbor pro práva dítěte, jsou bohužel výše uvedené zprávy o plnění Úmluvy ze strany České republiky pojmány zcela formálně. Podobně formálním způsobem je ze strany odpovědných státních institucí dlouhodobě přístupováno k řešení některých problémů v oblasti dětských práv – jedním z nejzásadnějších je právě otázka odebírání dětí z původní rodiny a jejich umístování do náhradní výchovy, resp. podpora státu ohroženým rodinám tak, aby k odebrání dítěte vůbec dojít nemuselo. Sdružení SOS dětských vesniček se rozhodlo přispět k probíhající diskusi o potřebných změnách v systému náhradní péče o děti a pomoci ohroženým rodinám, a proto byla vypracována i tato analýza. Jsme si samozřejmě vědomi toho, že se jedná o velmi široké téma, proto si tento dokument v žádném případě neklade nárok na úplnost. Jeho cílem by měla být především diskuse v odborných kruzích a na příslušných místech státní a veřejné správy, odpovědných za připravovanou reformu systému náhradní péče.

1.1 Tvůrčí tým

Impuls k vypracování této situační analýzy vzešel od Sdružení SOS dětských vesniček, koordinátorem spolupráce v rámci tvůrčího týmu a redaktorem závěrečné podoby textu byl proto na základě pověření národní ředitelky Sdružení SOS dětských vesniček Mgr. Jan Folda, který ve Sdružení zastává pozici PR manažera a Pověřence Sdružení SOS dětských vesniček pro práva dětí. Tým byl dále tvořen odborníky z neziskového sektoru.

Mgr. Jan Folda vystudoval Přírodovědeckou fakultu UK v Praze. Během svého působení v tiskovém oddělení Úřadu pro ochranu osobních údajů se začal intenzivně věnovat otázce práv dětí a popularizaci tohoto tématu v široké veřejnosti. V tomto směru vyvíjí aktivitu i jako Pověřenec Sdružení SOS dětských vesniček pro práva dětí.

Neziskový sektor zastupovala Poradna pro občanství, občanská a lidská práva. Poradna pro občanství rozvíjela svou činnost již od roku 1996 jako součást Českého helsinského výboru. V roce 1999 založili pracovníci a příznivci Poradny pro občanství samostatné občanské sdružení s názvem Poradna pro občanství, občanská a lidská práva. Svou činnost zaměřuje na právní poradenský servis pro potřeby jednotlivců, nevládních organizací i pracovníků státní správy, sleduje a analyzuje dodržování občanských a lidských práv a platné a připravované legislativní normy, zaměřuje se na návrhy a iniciování systémových řešení. Dlouhodobě se věnuje problematice státního občanství, pobytu cizinců, diskriminace a rovných příležitostí a pomoci rodinám. Jedním z klíčových programů činnosti Poradny je program podpory mimoústavní rodinné péče prostřednictvím sociálních poradenských programů pro ohrožené rodiny a děti v ústavní péči, při nichž je poskytováno rovněž právní poradenství. Při rozvoji svých právních programů Poradna zpracovala několik připomínkových zpráv a stanovisek k vládním dokumentům. Autorský kolektiv tvořili Mgr. Alena Svobodová a Mgr. Adam Křístek.

Mgr. Alena Svobodová je od roku 1999 členkou Výboru pro práva dítěte Rady vlády pro lidská práva. V Poradně pro občanství, občanská a lidská práva působí jako vedoucí programu Děti a rodiče a koordinátorka projektů. Dlouhodobě se věnuje lektorské činnosti v oblasti sociálně – právní ochrany dětí. V roce 2000 byla vedoucí šetření práv dětí v zařízeních ústavní výchovy. toto šetření bylo prováděno Výborem pro práva dětí Rady vlády pro lidská práva.

Mgr. Adam Křístek působí v Poradně pro občanství, občanská a lidská práva jako odborný pracovník a věnuje se zejména právnímu poradenství a zastupování klientů na úseku sociálně-právní ochrany dětí. Mezi jeho další oblasti činnosti patří prosazování legislativních změn na půdě Parlamentu České republiky a publikační činnost. Mimo jiné je spoluautorem publikací Zásahy veřejné moci do rodičovských práv a jejich dopad na rodinný život (Poradna pro občanství, Občanská a lidská práva, Praha 2006) a Diskriminace, manuál pro pracovníky institucí (Poradna pro občanství, Občanská a lidská práva, Praha 2006).

1.2 Metodologie

Děti žijící mimo původní rodinu, resp. děti ohrožené ztrátou rodičovské péče jsou ve středu zájmu neziskových organizací, které na toto téma publikovaly mnoho materiálů podepřených rozsáhlým terénním výzkumem. Snaží se tak postihnout, proč v České republice žije tolik dětí

v ústavní výchově, a nalézat cesty, jak se vyhnout dlouhodobému (resp. trvalému) odebrání dítěte z původní rodiny. Navíc tyto organizace disponují i praktickou zkušeností s organizováním projektů, které mají pomoci mladým lidem žít po odchodu z ústavní výchovy úspěšný samostatný život.

Členové autorského týmu sami působí v neziskových organizacích, které se problematice dětí žijících mimo původní rodinu, resp. dětí ohrožených ztrátou rodičovské péče intenzivně věnují. V důsledku mohli využít informací získaných prostřednictvím činnosti neziskových organizací, kde působí. Dále samozřejmě pracovali s daty, která jsou získávána dílčími dotazníkovými šetřeními nebo prostřednictvím povinně vyplňovaných výkazů veřejné a státní správy. Všechny tyto údaje byly podrobeny důkladné analýze. S ohledem na platnou právní úpravu (především zákon o ochraně osobních údajů) však mnohé údaje, které by pomohly detailně popsat situaci dětí a mladých lidí žijících mimo původní rodinu, resp. ohrožených ztrátou rodičovské péče, nejsou v současné době v České republice sledovány, proto je třeba označit tuto analýzu nutně za dílčí.

Při vytváření srovnávacích a hodnotících analýz na téma náhradní péče o děti v České republice se autoři této analýzy potýkali s nedostatečnou, resp. nevhodně strukturovanou informační základnou. Protože je náhradní péče o děti kompetenčně rozdělena mezi několik ústředních orgánů státní správy, neexistuje k této problematice jeden snadno dostupný centrální zdroj statistických informací. Databáze jednotlivých odpovědných orgánů státní správy pak nejsou navzájem kompatibilní, neboť zatímco Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy využívá ve svých statistických podkladech jako časovou základnu období školního roku, Ministerstvo práce a sociálních věcí a další odpovědné instituce pracují s časovým obdobím kalendářního roku. Důsledkem tohoto stavu je situace, kdy neexistuje přesná statistika, kolik dětí a mladistvých žije celkem v ústavních zařízeních, platná k určitému datu. Souhrnem různých výše uvedených dílčích statistik se však dostáváme k číslu cca 21 000 dětí a mladých lidí, kteří v současnosti žijí v České republice v ústavních zařízeních různých typů (v kojeneckých ústavech cca 1 500 dětí, cca 9 000 dětí s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochranou výchovou umístěné v ústavních zařízeních, v ústavech sociální péče cca 10 500 dětí).

2. Stručná charakteristika České republiky

Počet obyvatel	10,4 mil. (2008) ¹
Podíl dětí (0-14 let) na celkové populaci (%)	15,4 % (2008) ¹
Populace pod úrovní chudoby (%)	1 % (méně než 4 USD/den) ²
Naděje dožití	76,2 let ²
Index vzdělání	0,936 ²
HDP/obyv.	20.538 USD (podle parity kupní síly) ²
Human Development Index (HDI)	0,897 ²
Human Poverty Index for developing countries (HPI-1)	1,7% ²
Gender-related Development Index	0,894 (99,7% HDI) ²
Gender empowerment measure (GEM)	0,650 ²
Míra nezaměstnanosti (%)	4,7 % (2008) ¹
Veřejné výdaje na zdravotnictví (%)	6,5 % ²
Veřejné výdaje na školství (%)	4,4 % ²

Česká republika je demokratickou parlamentní republikou. Vznikla 1. ledna 1993 rozdělením Československa. Od roku 2000 rozvíjí efektivnější regionální samosprávu na krajské úrovni, ale zachovává jednu soustavu nejvyšších státních orgánů v čele s prezidentem. Česká republika je členskou zemí OSN (Organizace spojených národů), EU (Evropská unie), NATO (Severoatlantická aliance), OECD (Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj), Visegrádské skupiny a mnoha jiných důležitých mezinárodních organizací a uskupení.

Hospodářství ČR po období zásadních společenských změn v letech 1989 – 1990 vykazovalo dlouhodobě významný ekonomický růst. Výjimku představovalo pouze období let 1997 – 1999, kdy v důsledku vnitřních (nekoordinovaný postup vlády a ČNB) a vnějších vlivů (měnová krize v jihovýchodní Asii) zažila ekonomika České republiky období hospodářské recese. Od roku 2000 se podařilo obnovit hospodářský růst, který v následujících letech dosahoval meziročně hodnot 5 – 6%. V závěru roku 2008 však zasáhly i Českou republiku důsledky světové finanční krize a podle posledních čísel hospodářství České republiky vstoupilo do období recese. V souvislosti s tím lze předpokládat nárůst nezaměstnanosti, snížení životní úrovně některých skupin obyvatelstva a zvýšení výskytu sociopatologických jevů.

¹ Český statistický úřad, <http://www.czso.cz>

² Human Development Index Report 2007/2008, 2008 Statistical Update, http://hdrstats.undp.org/2008/countries/country_fact_sheets/cty_fs_CZE.html

Současně se zlepšováním ekonomické situace se v uplynulých letech významně zvyšovala kvalita života obyvatelstva České republiky. Podle tzv. Indexu lidského rozvoje (Human Development Index, HDI)³ byla Česká republika v roce 2006 na 35. místě na světě.

Tab. 1

Srovnání České republiky s vybranými zeměmi světa na základě Indexu lidského rozvoje a jeho dílčích složek (2006)⁴

Index lidského rozvoje	Naděje na dožití při narození (roky)	Vzdělání (%)	HDP / obyvatele (v USD podle parity kupní síly)
1. Island (0.968)	1. Japonsko (82.4)	1. Austrálie (114.2)	1. Lucembursko (77,089)
33. Portugalsko (0.900)	37. Brunej (76.9)	42. Guyana (83.9)	34. Korejská republika (22,985)
34. Katar (0.899)	38. Albánie (76.3)	43. Barbados (83.9)	35. Saúdská Arábie (22,053)
35. Česká republika (0.897)	39. Česká republika (76.2)	44. Česká republika (83.4)	36. Česká republika (22,004)
36. Malta (0.894)	40. Uruguay (76.1)	45. Švýcarsko (82.7)	37. Malta (21,715)
37. Barbados (0.889)	41. Belize (76.0)	46. Chile (82.5)	38. Trinidad a Tobago (21,669)
179. Sierra Leone (0.329)	179. Swaziland (40.2)	179. Džibuti (25.5)	178. Demokratická republika Kongo (281)

Zlepšování kvality života obyvatelstva ČR je zřetelně patrné při pohledu na dílčí složky Indexu lidského rozvoje a jejich srovnání se sousedními postkomunistickými zeměmi. V ČR byla sice naděje dožití příznivější již v roce 1989, do konce století se však náskok ČR zvýšil. Přibližuje se mu jen Slovinsko, kde mezi roky 1989 a 2000 vzrostla naděje dožití u mužů o 2,5 roku a u žen o 2,0 roku. Např. v Bulharsku se naděje dožití mužů prodloužila v období 1989-1999 o 0,1 roku, u žen o 0,3 roku, v Rumunsku o 0,5 roku u mužů a 0,8 roku u žen. V neruských postsovětských republikách byl vývoj jen o málo příznivější než v Rusku. Ze západoevropských zemí se nejvíce prodloužila naděje dožití v

³ Index lidského rozvoje byl vytvořen v roce 1990 Rozvojovým programem OSN (UNDP). Od tohoto roku je publikován v každoroční zprávě UNDP Human Development Report. HDI odráží stupeň rozvoje lidského faktoru. Je vypočítáván ze tří ukazatelů – očekávaná délka života, vzdělání (gramotnost dospělé populace a průměrný počet lidí studujících na základních, středních a vysokých školách) a průměrný příjem jednoho obyvatele (v USD). Jeho hodnoty se pohybují mezi 0 a 1, přičemž 1 označuje nejvíce rozvinuté státy, 0 naopak ty s nejnižší úrovní rozvoje lidského faktoru.

⁴ Human Development Index Report 2007/2008, 2008 Statistical Update, http://hdrstats.undp.org/2008/countries/country_fact_sheets/cty_fs_CZE.html

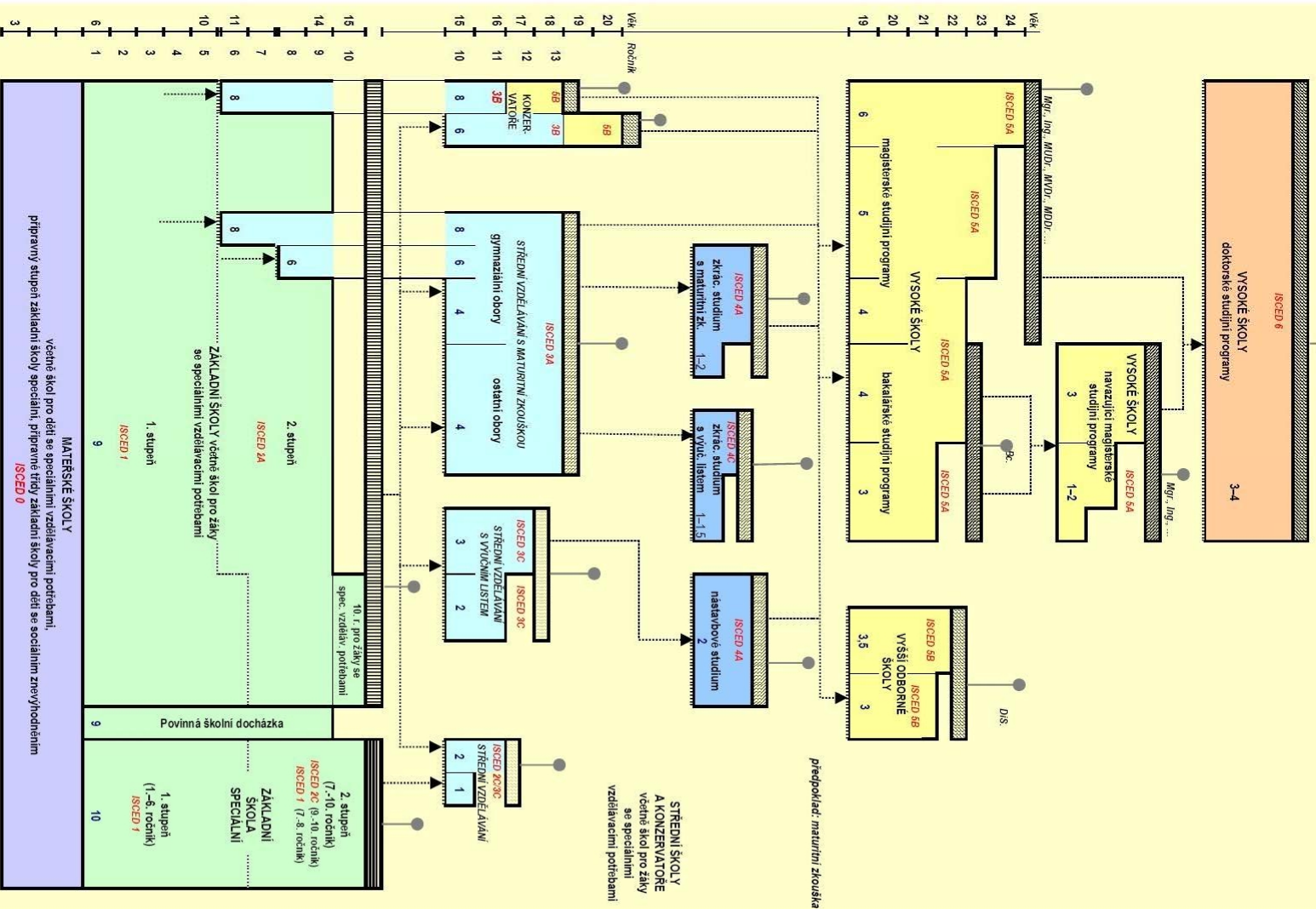
Rakousku – o 3,1 roku u mužů a o 2,3 roku u žen. Od poloviny šedesátých do konce osmdesátých let však vývoj naděje dožití v ČR proti západoevropským zemím zaostal tak hluboce, že relativní postavení ČR se téměř nezměnilo a nadále patří v Evropě mezi země, v nichž je naděje dožití podprůměrná. Postupné zlepšování pozice je patrné ze zmenšování odstupů od nejvyspělejších zemí. Byla-li naděje dožití při narození v ČR u mužů proti zemi s nejlepším ukazatelem (Island) kratší o 8,0 roku, v roce 1995 byl rozdíl 6,5 let a v roce 1999 jen 6,3 roku. U žen se rozdíl proti Švýcarsku snížil od roku 1989 z 5,4 let na 4,2 roky v roce 1999.

Velmi výrazně se zlepšilo postavení České republiky v míře kojenecké úmrtnosti, která bývá považována za jedno ze základních kritérií sociální, zdravotní i kulturní úrovně. V roce 1999 byla hladina kojenecké úmrtnosti v ČR z evropského hlediska průměrná a to jen díky vysoké kojenecké úmrtnosti v ostatních postkomunistických zemích. Do konce 20. století kojenecká úmrtnost v ČR klesla tak, že dosáhla úrovně vyspělých západoevropských zemí a těsně se přiblížila úrovni v severských zemích, jež představuje světovou špičku.

Po roce 1989 došlo v České republice i k významným změnám v kvalifikační struktuře zaměstnaných osob. V České republice sice dlouhodobě dochází k růstu kvalifikační úrovně obyvatel, avšak ani současné proporce vzdělanostní struktury zaměstnaných (zejména podíl obyvatel s terciárním vzděláním) zdaleka neodpovídají struktuře, která je obvyklá ve vyspělých západoevropských zemích. Vzdělanostní struktura zaměstnaných ČR doposud neodpovídá struktuře ve vyspělých krajinách, i když klesá podíl zaměstnaných se základním vzděláním, příp. bez vzdělání, a narůstá také podíl obyvatel se vzděláním sekundárním a terciárním. Především ve sféře terciárního vzdělání však zůstává řada problémů. Mezi nejzásadnější patří mimořádná „dědičnost“ vysokoškolského vzdělání a uzavřenost systému terciárního vzdělávání pro děti ze sociálně slabších a nízko vzdělaných rodin.

České školství bylo a dosud do značné míry je kritizováno za přílišný důraz kladený na encyklopedické znalosti. V důsledku toho se ale čeští žáci a studenti v různých mezinárodních srovnáních tradičně potýkají s problémy při řešení praktických úkolů. Velkou pozornost této otázce tradičně věnuje především mezinárodní výzkum PISA (Programme for International Student Assessment), jehož cílem je porovnat výsledky patnáctiletých žáků v různých oblastech vzdělávání. V roce 2000 se uskutečnil výzkum v oblastech čtenářské, matematické a přírodovědné gramotnosti, v roce 2003 přibyla oblast řešení problémů.

Vzdělávací soustava České republiky

Jak prokázaly analýzy šetření PISA 2003 na mezinárodní i národní úrovni, výsledky žáků jsou významně ovlivňovány jejich sociálním, ekonomickým a kulturním zázemím. Toto zázemí bylo zjišťováno pomocí několika faktorů, mezi které patří vzdělání rodičů, status jejich zaměstnání a vybavenost domácnosti žáka (např. informačními technologiemi, naučnou literaturou atd.).

Je zřejmé, že nejvyšší sociální, ekonomický a kulturní status mají žáci v Praze, navíc i žáci, kteří v Praze svým statutem patří na hranici nejhorské čtvrtiny, by ve většině ostatních krajů byli nadprůměrní. Na základě výsledků z Prahy výzkum potvrdil, že sociální, ekonomický a kulturní status souvisí s velikostí sídla školy.

V žakovském dotazníku uváděli také účastníci šetření PISA, jakého stupně vzdělání by chtěli dosáhnout a jaké zaměstnání by chtěli v životě vykonávat. Ve všech krajích jsou aspirace žáka na budoucí zaměstnání v průměru větší, než jaký je průměrný nejvyšší status zaměstnání v jejich rodinách. To odpovídá obvyklým ambicím žáků v posledním roce povinné školní docházky. Žáci s ambicemi na zaměstnání s nejvyšším statutem chtějí v naprosté většině (téměř 90 %) dosáhnout terciárního vzdělání, prakticky všichni chtějí dosáhnout aspoň maturity. Nejčastější aspirace na terciární vzdělání se objevují u žáků v Praze, kde poměr zájem : nezájem dosáhl 1,83 (tedy 183:100).

Vývoj struktury zaměstnaných podle dosaženého vzdělání v letech 1991 až 2006⁵ (v % z celkového počtu zaměstnaných)

	1991	1996	1998	2000	2002	2006
Základní vzdělání a bez vzdělání	14,7%	10,9%	9,5%	8,8%	7,3%	5,9%
Střední bez maturity	46,3%	46,0%	45,7%	43,5%	43,4%	41,9%
Střední s maturitou	28,4%	32,3%	33,9%	35,8%	36,0%	37,3%
Vysokoškolské	10,6%	10,8%	10,9%	11,9%	13,2%	14,9%
Celkem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

⁵ <http://www.uiv.cz/clanek/28/147>

3. Profil dětí v cílové skupině

3.1 Děti v náhradní výchově

Česká republika je v současnosti na špičce žebříčku zemí podle počtu dětí umístěných v zařízeních institucionální péče na počet obyvatel. V roce 2002 žilo jen v ústavech pro děti do 3 let věku 60 dětí na každých 10.000 dětí v populaci⁶, v roce 2007 toto číslo kleslo na cca 35 dětí na každých 10.000 dětí v populaci.⁷ Pokud zahrneme i děti žijící v ústavech sociální péče a ve školských zařízeních ústavní výchovy, stoupne tento údaj na 100 dětí žijících v ústavu na 10.000 dětí v populaci.⁸ Souhrnem dílčích statistik Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstva práce a sociálních věcí a dalších odpovědných institucí se tak dostáváme k číslu cca 21 000 dětí a mladých lidí, kteří v současnosti žijí v České republice v ústavních zařízeních různých typů (v kojeneckých ústavech cca 1 500 dětí, cca 9 000 dětí s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochranou výchovou umístěné v ústavních zařízeních, v ústavech sociální péče cca 10 500 dětí).

Často kritizovanou skutečností je fakt, že důvodem pro odebrání dětí z rodiny jsou mnohdy socioekonomické důvody, zejména špatné bytové podmínky či ztráta bydlení. K této skutečnosti se několikrát vyslovoval i Veřejný ochránce práv, např. v Souhrnné zprávě Veřejného ochránce práv za rok 2007, kde zcela jasně zaznělo, že socioekonomické důvody, zejména špatné bytové podmínky či ztráta bydlení, by neměly být bez dalšího důvodem pro odnětí dětí z rodiny. Po nařízení předběžného opatření o odnětí dětí je třeba s rodinou intenzivně spolupracovat, aby se mohly děti vrátit. Rovněž je třeba individuálně posuzovat, jaká forma náhradní rodinné péče je pro děti vhodná. V případě, kdy se předpokládá, že odnětí dětí bude dočasné, měla by se využívat forma pěstounské péče na přechodnou dobu. Současně je nezbytné, aby orgán sociálně-právní ochrany dětí pěstouny řádně připravil na komunikaci s rodiči a zajistil zachování kontaktu dětí s rodiči.

Podle průzkumu provedeného Střediskem náhradní rodinné péče⁹ je ve 35 % případů rodinné zázemí dětí žijících v ústavní výchově hodnoceno jako „velmi problematické“, v 64 % jako „problematické“. Pouhé jedno procento z těchto rodin je označováno za „bezproblémové“.

Dlouhodobě neřešeným a přitom zcela mimořádným problémem je vedle mnohdy kontroverzního odebírání dítěte z péče rodičů, ke kterému státní úřady přistupují jako k „řešení“ vzniklé krizové situace v rodině, také velmi vysoký počet dětí žijících v ústavech sociální péče pro děti a mládež. Tento stav je důsledkem přetrvávajícího nezájmu ze strany státu, který není schopen odpovídajícím způsobem podpořit rodiny s dětmi majícími různý druh a stupeň postižení. Rodiny se pak často dostávají do situace, kdy zajištění nutné celodenní péče o postižené dítě znamená pro danou rodinu pád na sociální dno v důsledku výpadku rodinných příjmů. Řešením je umístění dítěte do ústavu sociální péče.

⁶ Browne, Kevin, C. E. Hamilton-Giachritis, R. Johnson et al. 2005. Mapping the number and characteristics of children under three in institutions across Europe at risk of harm. Birmingham: Birmingham University Press (in collaboration with EU/WHO)

⁷ Činnost kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do tří let a dalších zařízení pro děti v roce 2007. Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky, Praha 2007

⁸ Demografická ročenka České republiky 2006. Český statistický úřad, Praha 2007

⁹ Kovařík J., Bubleová V., Šlesingerová K.: Práva a potřeby mladých lidí odcházejících z dětských domovů, Praha 2004

Neblaze se také projevuje tradiční přístup společnosti k fyzicky či mentálně postiženým spoluobčanům, který byl běžný před rokem 1989. Tehdejší režim namísto pomoci těmto spoluobčanům prováděl aktivní politiku segregace, kdy byli takto postižení lidé cíleně umísťováni do ústavů sociální péče a izolováni od ostatní populace. Ústavy sociální péče jsou navíc mnohdy umístěny v periferních oblastech a tak se dále posiluje prvek segregace postižených spoluobčanů. Od roku 1989 nedokázal stát v tomto směru dosáhnout zásadnějších změn.

Tab. 2

Děti a mladiství v systému náhradní péče

	2005	2006
ústavní zařízení celkem	21129	21126
- z toho		
Kojenecké ústavy	1565	1470
Děti s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou umístěné v ústavních zařízeních	8917	8850
Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	266	289
Zařízení sociální péče pro děti a mládež	10381	10517
náhradní rodinná péče - pěstounská péče a poručenství	6904	7149
celkem	28033	28275

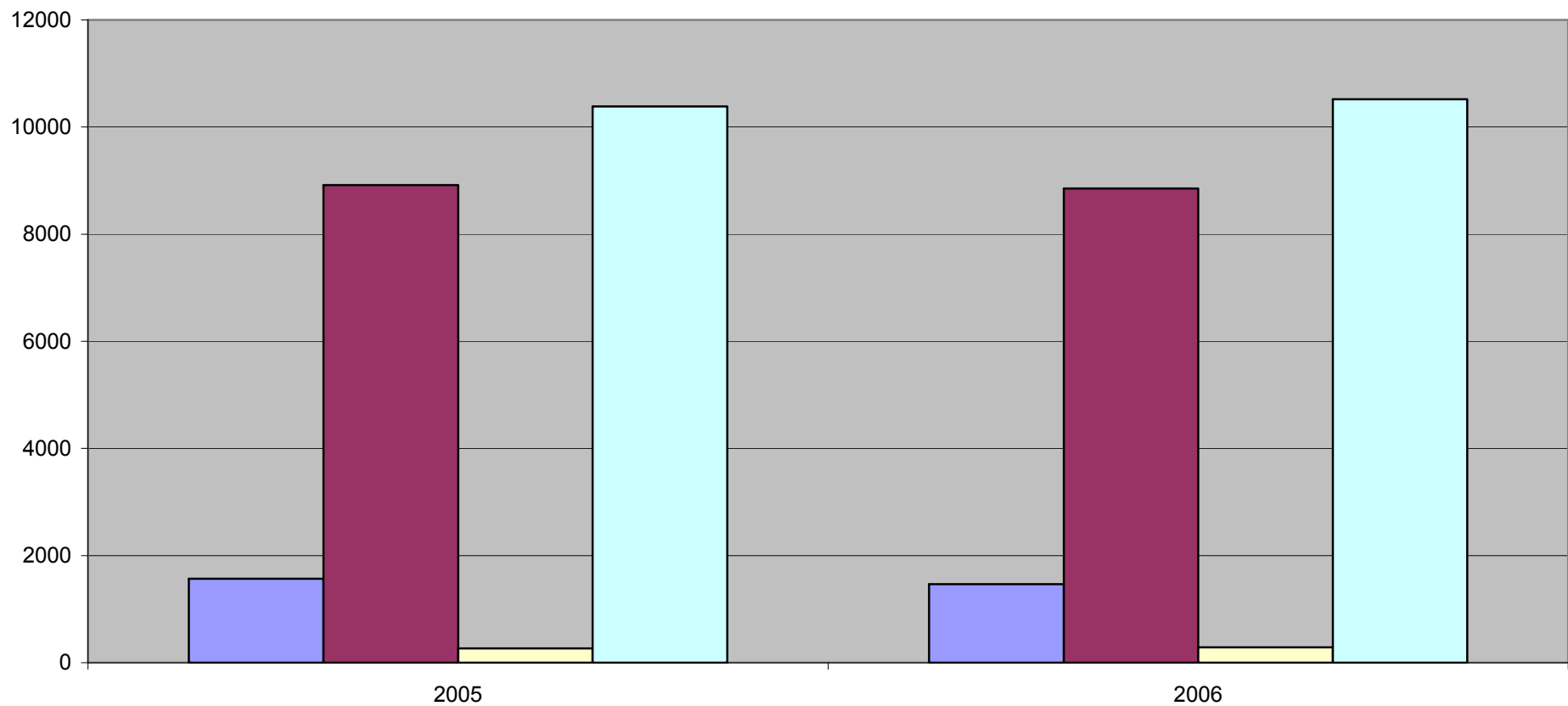
Pozn. Údaje platí vždy k 31.12. t.r.

Zdroj: Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí, MPSV

Zdravotnická ročenka ČR. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR

Třetí a čtvrtá periodická zpráva o plnění závazků plynoucích z Úmluvy o právech dítěte a Informace České republiky o plnění Opčního protokolu. 2008

Děti a mladiství v zařízeních pro výkon ústavní výchovy

- Kojenecké ústavy
- Děti s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou umístěné v ústavních zařízeních
- Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc
- Zařízení sociální péče pro děti a mládež

3.2 Děti ohrožené ztrátou rodičovské péče

Děti, které jsou ohroženy ztrátou rodičovské péče, lze v České republice pracovním rozčlenit na několik základních skupin. Jsou to děti ze sociálně vyloučených lokalit, romské děti, děti žijící pod hranicí nebo na hranici chudoby, zdravotně postižené děti, děti migrantů. Domníváme se, že tyto děti jsou v České republice ohroženy ztrátou rodičovské péče bez ohledu na věk a pohlaví. Příčiny tohoto stavu je možné rozdělit na:

1. Zdravotní – děti narozené s postižením
2. Sociálně- kulturní - střet hodnot mezi státními orgány a rodinami; stereotypní chování pracovníků státní správy a samosprávy; jiná socio-kulturní úroveň rodiny než je úroveň většinové společnosti; záškoláctví dětí; nekorektní, někdy až nezákonné chování pěstounů s tlakem na to, aby se dítě nevrátilo do biologické rodiny (pěstounství chápáné jako předstupeň či varianta osvojení)
3. Psycho-sociální – rodiče sami vyrůstali v institucionální péči; užívání návykových látek rodiči; nezralost rodičů – jejich věk
4. Ekonomické – příjmy na hranici nebo pod hranicí chudoby; nezaměstnanost; ztráta bydlení; zadluženost rodiny; málo finančních prostředků; nákladnost či nemožnost vykonat cesty na udržování styků s dětmi v ústavní výchově
5. Politické – nekoncepce na celostátní úrovni; diskriminace uvedených skupin dětí resp. rodin, z kterých tyto děti pocházejí, především na základě etnika; silná lobby podporující ústavní výchovu (s tím nepřímo souvisí i nesystémové finanční dary sponzorů dětským domovům – vzniká nepoměr mezi finanční situací doma a v ústavní výchově, děti jsou tak svým způsobem „korumpovány“); neexistence sociálního bydlení; malé množství azylových nebo jiných pobytových domů pro rodiny v bytové krizi; segregované vzdělávání na základě etnicity nebo majetnosti; nemožnost udržovat kontakt s dítětem během výkonu trestu; kriminalizace rodičů – za neplacení výživného a záškoláctví; málo preventivní práce s popisovanými rodinami; nevyužití mírnějších opatření před odebráním dětí z dosavadního prostředí; legislativní rámec péče o ohrožené děti – nesjednocené rozhodování soudů, neexistence speciální senátů u krajských soudů, nemožnost dovolání v rodinných věcech; nekompetentnost OSPOD – mnoho administrativy, mnoho případů na jednu pracovníci atd., způsob financování ÚV

Počty ohrožených dětí se odhadují těžko. Odborná literatura uvádí 1% dětí s nařízenou ústavní výchovou. Pouze hrubým odhadem na základě zkušeností z praxe, z analýzy počtu a struktury soudních rozhodnutí (výchovná opatření) atp. lze předpokládat, že odebráním z dosavadního prostředí (a pravděpodobným umístěním v ústavní výchově) může být ohroženo kolem 2 – 10 % dětí v populaci.

4. Porušování práv dětí v cílové skupině

V České republice zatím neexistuje jednotná koncepce a metodika práce s ohroženými dětmi, která by zohledňovala i potřeby rodiny jako celku a vycházela z moderní zásady výjimečnosti oddělení dětí od rodiny, zejm. vlastních rodičů, tzn. na principu striktní ochrany rodinného života, formulovaného konstantně též Evropským soudem pro lidská práva, a dále ze zásady účinné pomoci, směřující v maximálním možném počtu případů k co nejrychlejšímu opětovnému sjednocení rodiny. I kdyby však taková koncepce existovala, orgány sociálně – právní ochrany, tzn. v současnosti odbory úřadů místní a regionální samosprávy (nejde o státní orgány) by ji ani nebyly schopny naplňovat pro nedostatek financí, personálu i jeho dostatečného vzdělání. Vyskytne-li se v rodině krizová situace (např. sociální propad, chudoba apod.), je řešena (a vyřešena) často právě odebráním dětí z „nevyhovujícího“ prostředí. Moderní trendy práce s ohroženými dětmi (lépe: s ohroženou rodinou) tak v této oblasti přinášejí především nevládní organizace, což je ale problematické z několika důvodů. Jednak je těchto organizací obecně málo a navíc jsou v závislosti na systému financování vystaveny trvalé existenční nejistotě, jednak a to hlavně, tyto organizace pokrývají svými službami území státu naprosto nerovnoměrně, dostupné jsou prakticky jen ve větších městech. Z těchto důvodů není divu, že za setrvalé nejzávažnější skutečnost, která signalizuje nedostatečné uplatňování i mezinárodněprávně garantovaných práv dětí, je neúměrně vysoký počet dětí umístěných v institucionální péči. Z širšího pohledu lze říci: ČR obecně trápí vysoký počet dětí, které jsou odděleny od původní rodiny a umístěny v jakémkoli typu náhradní péče. I proto, že převažujícím důvodem není osiření, opuštění, týrání či zneužívání dětí, ale nedostatečná kompetence původní rodiny, související s neúplností rodin a/nebo sociálním znevýhodněním, jaké představuje chudoba, sociální vyloučení apod. Byť se národnost postižených dětí určuje složitě, je známým faktem, že vysoké procento těchto dětí je romského původu. Uvedený stav souvisí kromě zmíněné neexistence koncepce práce s ohroženými dětmi rovněž s tím, že neexistuje ani jednotná a rozumná koncepce sociálního bydlení, lze dokonce říci, že fakticky neexistuje žádná (Podprogram Podpory výstavby podporovaných bytů pro osoby se ztíženým přístupem k bydlení v důsledku jejich sociální situace z roku 2009 se v praxi pochopitelně dosud nemohl projevit a pro omezený počet finančních prostředků situaci ohrožených rodin pravděpodobně v blízké budoucnosti neovlivní tak zásadně, jak by bylo potřeba). Rovněž práce s biologickou rodinou, zvláště v souvislosti s odebráním dětí z rodiny, je zcela nedostatečná a v podstatě formalizovaná, což opět souvisí s neexistencí jednotné koncepce práce s ohroženými dětmi. To dnes uznává i stát a v poslední době je na tyto skutečnosti reagováno, např. v Návrhu Ministerstva práce a sociálních věcí na transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti, který bude zmíněn níže. S umístěním dětí do náhradní výchovy (ať již rodinné či především institucionální) souvisí další problém, jímž je umístění dětí daleko od původní rodiny, což dále zhoršuje možnosti účinné pomoci původní rodině za účelem jejího opětovného sjednocení. Stále ještě také dochází při umístění dětí do náhradního prostředí k rozdělení sourozenců. Pobyt v institucionální výchově má přitom většinou charakter definitivní. Nejenže zákon nezná možnost umístění dítěte mimo původní prostředí na dobu určitou, do odpadnutí určité překážky apod., ale zejména v praxi orgánů veřejné správy dosud nezdolala striktní zásada dočasnosti opatření, kterým je odebráno dítě z rodiny, která při uplatnění účinné pomoci může být funkční. Orgán péče stejně jako soud mají sice povinnost v pravidelných intervalech (1x za čtvrt resp. půl roku)

vyhodnocovat, zda důvody pro umístění dítěte do institucionální výchovy trvají, často se ale takové hodnocení po jedné návštěvě dítěte a ústavu omezuje pouze na konstatování, že trvají, aniž by byly podniknuty kroky účinné pomoci rodině a dítěti.

Souhrnná zpráva o činnosti Veřejného ochránce práv za rok 2006 také uvádí, že se Veřejný ochránce práv v souvislosti s ústavní výchovou opakovaně setkal s nerespektováním práv dětí umístěných v kojeneckých ústavech, dětských domovech a výchovných ústavech. Dochází k tomu dvojnásobem, a to omezováním rozsahu návštěv rodičů či jiných příbuzných (např. na 2 hodiny za týden v odpoledních hodinách) nebo zákazem návštěv formou trestu za nevhodné chování dítěte či špatný školní prospěch. V rámci pozitivního přístupu k práci s rodinou dítěte umístěného do kojeneckého ústavu nebo dětského domova je třeba udržovat co nejširší osobní kontakty s rodiči dítěte. Jednou z možností je stanovení rozsáhlého režimu návštěv. Je žádoucí, aby časové omezení návštěv neznemožňovalo udržování citových a rodinných vazeb mezi umístěnými dětmi a jejich rodiči. Kojenecké ústavy a dětské domovy totiž naplňují biologické a materiální potřeby dítěte, avšak z hlediska vytváření identity a životní perspektivy a zdárného psychického vývoje dítěte rodinu nikdy plně nahradit nemohou.

Podcenění role biologické rodiny lze demonstrovat i na skutečnosti trvající výhrady ČR k čl. 7/1 Úmluvy OSN o právech dítěte, které garantuje právo dítěte znát svůj biologický původ. Česká úprava tzv. nezrušitelného osvojení jakoukoli vazbu dítěte k původním rodičům zcela likviduje vč. výmazu údajů z matrice apod. a znamená faktickou nemožnost adoptovaného dítěte svoje biologické rodiče v budoucnu nalézt.

Spíše než konkrétní porušení jednotlivého práva představuje systémový problém, který však ve svých důsledcích může k porušování práv ohrožených vést, neexistence centrálního koordinačního mechanismu péče o ohrožené děti (tzn. roztržštění agendy mezi několika resortů; k tomu viz níže).

Rovněž tak zásada nejlepšího zájmu dítěte je často pojmána čistě mechanicky, bez širších souvislostí. Dítě je při její aplikaci často vytrháváno z širšího kontextu rodiny, jsou hodnoceny často jen materiální potřeby (úroveň bydlení, příjmy domácnosti apod.), což nezřídka vede k odnětí dítěte z jeho prostředí a umístění do prostředí „vhodnějšího“ (např. dětské domovy skutečně v mnoha případech zajistí z hlediska materiálního „lepší“ prostředí). Citové potřeby dítěte a nebezpečí jeho deprivace však nejsou zohledňovány dostatečně.

Samostatnou kapitolou je potřeba brát zřetel na názor dítěte. Především u nejzávažnějších zásahů, jako je svěření do péče, odnětí z dosavadního prostředí atp., je názor dítěte stále často zjišťován pouze zprostředkovaně (např. sdělením názoru sociálního pracovníka, který s dítětem učinil pohovor). To je setrvačnost praxe, neboť právní úprava, zejm. soudního řízení, se v uplynulých letech postupně zpříšňovala ve smyslu povinnosti přímého dotazování dítěte (soudem), ale praxe tyto změny, vyplývající též z požadavků mezinárodních úmluv, bohužel často nerespektuje. Poslední, nejpřísnější změna v soudním řízení, je účinná teprve od října min. roku. Možnost soudu neprovést výslech dítěte omezuje jen na zcela výjimečné případy. Zatím nelze hodnotit, zda tato změna praxi konečně výrazněji zlepší, či budou „výjimky“ nadále zneužívány.

V rámci systému péče a výkonu sociálně-právní ochrany lze za problém, potenciálně práva dětí ohrožující, považovat praxi orgánů veřejné správy zaměřenou především na „hašení požárů“, která ve vztahu k rodinám (vč. dětí) působí spíše represivně a je vykonávána tradičními formálně-byrokratickými postupy a nikoli jako pomáhající sociální služba.

Za závažný nedostatek v praxi dětského domova označil veřejný ochránce práv tzv. režimování dětí a jejich trestání za každé porušení stanoveného režimu. Děti pak nemění své chování k lepšímu na základě svého poznání získaného výchovou, ale své jednání účelově přizpůsobují tomu, aby se vyhnuly trestu. Z pedagogického hlediska je nepřijatelné nepřiměřeně trvat na dodržování striktního denního harmonogramu a režimu dětí umístěných v dětských domovech. Tím může být potlačen základní rys osobnosti člověka, kterým by měla být schopnost žít jako svobodná individualita, jež nese za své chování odpovědnost.

5. Odpovědnost jednotlivých institucí a organizací v kontextu problematiky dětských práv

5.1 Hlavní nositelé odpovědnosti

Formálně nejdůležitějším orgánem, stojícím na vrcholu pyramidy ochrany práv dětí v České republice, je Ministerstvo práce a sociálních věcí, které podle zákona pečuje o rodinu a děti a chrání mateřství, což se týká především hmotné a institucionální podpory, do jisté míry také snahy o ovlivňování celkového společenského prostředí vč. tvorby plánů a strategií. Nejen zajištění práva na vzdělání, ale i podporu a rozvoj mimoškolní a zájmové činnosti dětí má v gesci Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Do jeho kompetence spadá i dohled a zejména rozpočtové financování téměř všech zařízení institucionální péče o děti, Ministerstvo práce a sociálních věcí spravuje paradoxně pouze malou část zařízení určených pro děti mentálně či tělesně znevýhodněné. Zařízení institucionální péče pro nejmenší děti, tzv. kojenecké ústavy, spadají navíc do gesce Ministerstva zdravotnictví. Rozmělnění pravomocí právě v tak choulostivé věci, jakou je institucionální péče, do dokonce 3 resortů, je dlouhodobě kritizovanou bolavou patou celého českého systému péče o děti. Ohrožených dětí se týká (alespoň okrajově) i agenda dalších ústředních úřadů – Ministerstva vnitra (zejména v oblasti prevence kriminality či dobrovolnictví), Ministerstva spravedlnosti (legislativní reformy v oblasti rodinného či procesního práva) a činnost ministra vlády ČR pro lidská práva a národnostní menšiny ve spolupráci se Zmocněncem vlády pro lidská práva, který předsedá Radě vlády pro lidská práva.

Ministerstvo práce a sociálních věcí je tedy vrcholkem pyramidy výkonných orgánů, které mají pomáhat rodině a dětem. Většinu konkrétních reálných kompetencí mají ale v rukou úřady na nižších stupních veřejné správy, především města, obce a kraje. V letech 2002 – 03 došlo v ČR k decentralizaci správy a většina pravomocí byla převedena na samosprávné korporace, ať již obce a města, nebo vyšší celky. Úřady těchto korporací nemůže ministerstvo přímo řídit. To, jak vypadá výsledné zajištění práv dítěte, může nejvyšší orgán ovlivnit pouze metodicky, iniciováním změn zákonů a vydáváním podzákonných předpisů, které jsou pro výkonné orgány měst a krajů závazné, a dále zejména ovlivňováním finančních toků v rámci státního rozpočtu.

Nejvýznamnější veřejnou institucí, která drží v rukou převážnou většinu kompetencí, vztahujících se k dítěti a ochraně jeho zájmů, je úřad města či větší obce, tzv. obce s rozšířenou působností. Jedná se sice o orgán samosprávné korporace – obce, ale pro stát a jménem státu zajišťuje péči o rodinu a děti, garantovanou a placenou státem. V současnosti působí více jak 200 těchto úřadů. Tyto úřady koncentrují funkci pomáhající s represivní. Mají pomáhat rodičům při řešení výchovných, ale i jiných problémů souvisejících s péčí o děti, mají v těchto věcech

poskytovat poradenství. Řeší též konflikty mezi rodiči navzájem a dítě tyto úřady zastupují před soudy jako jeho opatrovníci (funkce tzv. veřejného poručníka). Úřady obcí s rozšířenou působností nesou za ochranu dětí ze zákona odpovědnost, např. pokud by bylo dítě ohroženo týráním, pohlavním zneužíváním, ale i široce pojímaným „zanedbáváním“ apod., je za zjištění a řešení takové situace odpovědný právě uvedený úřad. Proto často působí ve vztahu k rodině než jako orgán pomáhající spíše jako orgán represivní, tzn. může např. odbornou poradenskou „pomoc“ nařídit, zejména však tento úřad rozhoduje o tzv. výchovných opatřeních – napomenutí dítěte či jeho rodičů, stanovení a provádění dohledu v rodině a případném stanovení omezení dítěti. Z hlediska rodin, které jsou v evidenci úřadu, je právě sloučení prvků pomoci s kompetencemi represivními kontraproduktivní. Nejzávažnější kompetencí těchto úřadů je pak podávání podnětů i procesních návrhů k soudu. Jejich předmětem mohou být již zmíněná výchovná opatření, tak ale i odnětí dítěte z rodiny a jeho umístění v péči cizí osoby, nezřídká instituce (dětského domova). Tento úřad má též výlučné oprávnění k podání návrhu soudu na nařízení tzv. rychlého předběžného opatření, kterým se dítě odnímá z dosavadního prostředí ihned. Trvalým problémem tohoto nejdůležitějšího kamene české péče o děti je, vedle již zmíněného spíše represivního charakteru práce jeho zaměstnanců, jejich přetíženost – na jednoho sociálního pracovníka/-ici připadá nezřídká i několik stovek „aktivních“ spisů evidovaných rodin. Tomu ostatně odpovídá i pojetí práce a zařazení pracovníků orgánu v systému veřejné správy – „sociální pracovníci“ městských/obecních úřadů nejsou chápáni jako pracovníci v sociálních službách (s odbornou podporou – např. pravidelné a povinné supervize a celoživotní vzdělávání), ale jako státní (veřejní) úředníci vč. trvajících zákonných výjimek z povinného odborného vzdělání, nahraditelného stále pouhou praxí u daného úřadu.

Kompetence úřadů vyšších územně správních celků – krajských úřadů – spočívají především v oblasti náhradní rodinné péče a osvojení, v dozorování činnosti základních úřadů – obcí s rozšířenou působností (jsou mj. též odvolací instancí ve většině správních řízení); vydávají též licence nestátním neziskovým organizacím a kontrolují jejich činnost, stejně jako na ni přispívají finančně.

Neméně důležité je i hmotné zabezpečení rodin s dětmi. Systém finanční pomoci je z hlediska vlastních uživatelů rozdělen. Na jeho vrcholu je opět jednotícím prvkem Ministerstvo práce a sociálních věcí, o dávky se však žadatelé obracejí buď na cca 80 pracovišť úřadů práce, které jsou státním orgánem, nebo v krizové situaci je možno požádat o dávky hmotné nouze, k jejichž vyřízení je kompetentní obecní úřad menšího města či větší vesnice, tzv. pověřený obecní úřad, kterých je výrazně více než úřadů práce, ale jsou dokonce občanovi blíže než zmíněných 200 úřadů s rozšířenou působností; tyto úřady „pomoci v hmotné nouzi“ mají tak výlučně pomáhající charakter a velice často, dle zkušenosti autora, i relativně největší důvěru klientů – uživatelů pomoci.

Pokud se týče autoritativních vstupů do rodinných vztahů a práv dětí, je nejdůležitějším orgánem nezávislý soud. Soud rozhoduje jak o výchovných opatřeních, řeší spory rodičů o dítě, stanovuje výživné, jen soud může nařídit odnětí dítěte z jeho stávajícího prostředí či rozhodnout o výchově dítěte jinou osobou než rodičem, ať již příbuzným, tak pěstouny, nebo jej umístit do péče institucionální. Soud, narozdíl od některých zahraničních úprav, rozhoduje i o věcech předběžné povahy, nebo potvrzuje dohody rodičů, neboť české právo nezná vynutitelnost soukromoprávních dohod rodičů o výchově dětí či výživném na ně. V České republice rodinné záležitosti soudí v rámci soudní soustavy na všech úrovních obecné soudy. Neexistence „rodinné“ specializace či přímo rodinných soudů, která je provázena často

nedostatečným vzděláním soudců v jiné než právní oblasti (vývojová psychologie, sociální práce, sociologie ad.) je nedostatkem české úpravy. Jistá specializace existuje pouze v prvním stupni. U odvolacích soudů specializované rodinné senáty nejsou zřizovány a od počátku 90. let je převážná většina rozhodnutí v oblasti rodinného práva vyloučena z přezkoumání Nejvyšším soudem, takže často chybí sjednocující judikatura. Práva dětí, pokud jsou garantována ústavou a mezinárodními smlouvami, však chrání Ústavní soud. To je pozitivní, nicméně z hlediska efektivity a hlavně rychlosti rozhodování problematické.

Z dalších orgánů veřejné moci, jejichž činnost se více či méně dotýká též práv dětí, zmiňme ještě veřejného ochránce práv, který poskytuje pomoc občanům před jednáním úřadů, které je v rozporu se zákonem nebo neodpovídá principům demokratického státu a dobré správy. Pravomoci „ombudsmana“, který v ČR vyvíjí činnost od r. 2000, jsou především kontrolní a iniciační, má však díky současnému personálnímu obsazení úřadu velikou autoritu jak u úřadů, tak celkově ve společnosti.

Nelze pominout instituce nevládní, především neziskové organizace, působící v oblasti sociálních služeb. Ty vykonávají činnost na základě registrace orgánem veřejné správy; tato činnost je zaměřena především na pomoc rodinám a dětem nějakým způsobem ohroženým (chudobou, sociálním vyloučením, sociálně patologickým jednáním, důsledky trestné činnosti atp.), na poskytování poradenství apod. Stále více se neziskové organizace podílejí i na vymáhání práv jednotlivých uživatelů sociálních služeb, zejm. dětí, a na ovlivňování celkového společenského prostředí ve prospěch důraznějšího akcentu na práva dětí, a to i v legislativní oblasti.

5.2 Hlavní strategie klíčových institucí a dalších odpovědných organizací

Základním koncepčním a strategickým dokumentem, který se dotýká i ohrožených dětí, je Národní koncepce rodinné politiky z října 2005, navazující na Národní zprávu o rodině ze září 2004, aktualizovaná v některých oblastech Souborem prorodinných opatření, tzv. prorodinným balíčkem z listopadu 2008, který obsahuje 7 konkrétních nástrojů na „podporu rodin s dětmi“ (především v oblasti sladování rodičovských a pracovních povinností, alternativ předškolní výchovy, a podpory náhradní rodinné péče na úkor péče institucionální). Tyto dokumenty byly zpracovány Ministerstvem práce a sociálních věcí a schváleny vládou ČR.

V současnosti byl dále Ministerstvem práce a sociálních věcí předložen vládě strategický dokument Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti. Obsahuje zásadní koncepční změny, snad nejvýznamnější za posledních 20 let, které by měly být v dohledné době realizovány. První se týká orgánů sociálně právní ochrany. Ty se mají změnit z obávaného represivního orgánu v „pomocníka v nouzi“ a to především významným posílením terénní práce na úkor administrativních činností a to jednak cestou posílení personální kapacity, jednak prosazením principu multidisciplinární spolupráce (orgán, škola, NNO, lékař, rodiny ad.). Sociální pracovníci orgánu soc. práv. ochrany mají být skutečně sociálními pracovníky, nejen odborností, ale i servisem (např. zavedení supervizí atp.) Stěžejním principem by se měla stát prevence, nikoli hašení požárů, jako je tomu nyní. Vůdčí zásadou vlastní práce je myšlenka, že dítě má vyrůstat ve vlastní biologické rodině, pokud je to možné, a není-li, je péče institucionální až tím nejkrajnějším a především dočasným řešením. Jako dočasné se ale má zásadně vnímat jakékoli odnětí dítěte z rodiny a proto má být i v takovém případě mnohem důrazněji podporován styk dítěte s původní rodinou.

Výsledkem multidisciplinární spolupráce na základě individuálního plánu má být především ozdravení původní rodiny. Zároveň je znovu zdůrazněno právo dítěte účastnit se na rozhodování o něm samém, které je i přes dílčí pozitivní změny stále uplatňováno nedostatečně. Celá koncepce cílí jak na změnu legislativního prostředí, tak na změny financování a metodiky práce v celé sféře péče o ohrožené děti.

Na základě usnesení vlády ze září 2004 (ke Strategii podpory dostupnosti a kvality veřejných služeb) je v nelegislativních úkolech u všech sociálních služeb vhodných ke standardizaci uloženo Ministerstvu práce a sociálních věcí zavádět a podporovat metodu komunitního plánování; na základě uvedeného usnesení vlády a s podporou Evropského sociálního fondu byl v l. 2005 – 07 realizován dvouletý projekt Zajištění místní a typové dostupnosti sociálních služeb. Cílem bylo zavedení jednotné metodiky a postupu při komunitním plánování sociálních služeb jak na úrovni krajů, tak obcí. V době realizace tohoto projektu byl rovněž přijat nový zákon o sociálních službách (2006), který jako povinnost uložil krajům vypracování střednědobého komunitního plánu ve spolupráci s obcemi a poskytovateli sociálních služeb. Obce sice takovou povinnost nemají, ale v souladu s trendem doby řada měst a větších obcí k tvorbě vlastních komunitních plánů rovněž přikročila. Právě komunitní plány obsahují konkrétní strategie klíčových subjektů (krajů a obcí) též v oblasti péče o ohrožené děti.

5.3 Spolupráce mezi odpovědnými orgány a neziskovým sektorem v oblasti ochrany a péče o děti

Již od přijetí zákona o sociálně-právní ochraně dětí (1999) je počítáno se spoluprací orgánů veřejné správy a NNO už jen z toho důvodu, že zákon předpokládá přenos výkonu některých činností, zejm. poradenského a činností preventivního charakteru, právě na NNO.

Při úřadu vlády je zřízena Rada pro nestátní neziskové organizace, která má fungovat jako iniciativní a koordinační orgán a má působit k vytváření prostředí vhodného pro existenci a činnost NNO. Pokud se týče systémových změn, snaží se NNO i o účast v aktivním lobbyingu na půdě Parlamentu.

Je možno zmínit, že v poslední době je spolupráce veřejné správy i v oblasti strategických plánů lepší než v minulosti – např. při tvorbě výše zmíněného, lze říci revolučního, Návrhu opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti, byla k jeho přípravě zřízena Meziresortní koordinační skupina, v jejímž rámci se uplatnily i pohledy pracovníků NNO. Na nižších úrovních je novým impulsem pro spolupráci výše zmíněná tvorba komunitních plánů vč. prvotního mapování poskytovatelů sociálních služeb na daném území.

V konkrétní péči o ohrožené děti na základní úrovni však spolupráce orgánů veřejné moci a NNO není vždy nejlepší. I proto je ve zmiňovaném návrhu transformace péče o ohrožené děti kladen takový důraz na tvorbu individuálních plánů s uplatněním multidisciplinárních hledisek (tzn. též aktivní zapojení a spolupráce s NNO).

V současnosti je však nestátních neziskových organizací, které se zabývají ohroženými dětmi, obecně velmi málo a mají malou kapacitu. Jejich služby jsou také obvykle parciální – např. jen pomoc dobrovolníků s vedením domácnosti a výchovou dětí, jen řešení interpersonálních konfliktů mezi dospělými členy rodiny. Podle průzkumu, který realizovala Katedra sociální práce FF UK v Praze v roce 2006 dokonce celá desetina těchto organizací pracuje pouze na dobrovolnické bázi. To dobře ilustruje omezenou kapacitu nestátních organizací, která za současné situace nemohou úspěšně suplovat chybějící služby. Jejich rozvoj je limitován systémem financování, který neumožňuje plánování

dlouhodobého rozvoje a téměř znemožňuje poskytování služeb náročných na odborné, materiálně-technické a personální zázemí a především služeb dlouhodobých. Mezi úspěšně fungující neziskové organizace, které realizují projekty usilují pomoci ohroženým dětem, patří např. Poradna pro občanství, občanská a lidská práva, Nadace Naše dítě či občanské sdružení STŘEP – české centrum pro sanaci rodiny.

Poradna pro občanství, občanská a lidská práva realizuje jako jednu ze svých klíčových aktivit Program Děti a rodiče. V rámci tohoto programu jsou vytvářeny dílčí projekty, poskytovány sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi a vykonávána sociálně právní ochrana dětí. Klienty programu jsou rodiny, které mají děti v ústavní výchově, nebo jim odebrání do ústavní výchovy hrozí a rodiče i děti chtějí žít společně. Aktuálně je v rámci programu realizován projekt Návrat dítěte do rodiny. V rámci tohoto projektu Poradna pro občanství, občanská a lidská práva spolupracuje s rodinami, jejichž děti jsou umístěny v ústavní výchově, nebo jimž odebrání do ústavní výchovy hrozí a tyto rodiny chtějí žít společně doma. Pracovníci poradny napomáhají návratu dítěte zpět do rodiny, nebo setrvání dítěte v rodině.

Jsou řešeny dva druhy problémů:

- a) Dítě žije v ústavní výchově a ne v přirozeném prostředí. Základním úkolem je řešit to, aby se mohlo vrátit z ústavní výchovy domů, ke své původní, biologické rodině.
- b) Dítě žije doma, ale hrozí mu odebrání do ústavní výchovy, tedy to, že bude žít mimo svoje přirozené prostředí. V tomto případě je cílem projektu, aby dítě mohlo zůstat doma se svými rodiči.

Projekt působí ve smyslu prevence a odstraňování důsledků sociálního vyloučení, posiluje soběstačnost a ochranu sociálně slabých před porušováním jejich občanských práv, podporuje výchovu dětí v přirozeném prostředí rodiny a posiluje ochranu před důsledky života v rodině, která neplní své přirozené funkce nebo života v ústavním prostředí. Cílem je také překonat administrativní a procesní překážky při návratu dětí z ústavní výchovy zpět do původní rodiny. V případě, kdy jsou děti v ústavní výchově a není možné, aby se děti vrátily zpět k rodičům, je cílem napomáhat ke kontaktům mezi dětmi a rodiči.

Díky projektu dochází ke snížení počtu dětí v ústavní výchově, jejich návratu zpět domů, nebo jejich setrvání doma. Dochází k zachování přirozených podmínek pro vývoj osobnosti dítěte, zabraňuje rezignaci a ztrátě životní perspektivy rodičů. Projekt podporuje rodiny v aktivní spolupráci. Sociální služby a aktivity projektu se snaží řešit situaci rodiny komplexně, snaží se reagovat na potřeby uživatelů, v každé rodině tedy průběh sociálních služeb je odlišný, je "šitý na míru" konkrétní rodině. V roce 2007 byly sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi poskytovány celkem 75 rodinám, tj. 312 klientům, z toho bylo 191 dětí a 121 dospělých.

Projekt Návrat dítěte do rodiny navazuje na předchozí projekty Poradny pro občanství, občanská a lidská práva realizované již od roku 2002. Na základě získaných zkušeností vznikla v roce 2006 publikace Zásahy veřejné moci do rodičovských práv a jejich dopad na rodinný život. Jedná se o právní komparativní studii o systému opatření na ochranu dítěte, o náhradní rodinné péči, o institucionální péči, o státní politice a financování systému péče o ohrožené děti, o judikatuře Evropského soudu pro lidská práva ve vztahu k zásahům státních orgánů do rodinného života. Součástí jsou i přílohy "Kniha o pěstounské péči pro děti" a "Standardy péče o děti v ústavních zařízeních", sepsané formou

srozumitelnou dětem podle irské právní úpravy. Kniha je volně k dispozici na internetových stránkách Poradny pro občanství, občanská a lidská práva.

Dalším projektem realizovaným v rámci programu Děti a rodiče je projekt Děti v lokalitkách, který je zaměřen na zvýšení školních úspěchů a kapacity sociální integrace romských dětí a rodičů ve vyloučených lokalitách v Libčicích nad Vltavou a ve Slaném. Cílem projektu je také zvýšení povědomí většinové společnosti o potřebnosti integrace romských dětí a mládeže z vyloučených lokalit.

Hlavními aktivitami jsou pravidelná domácí příprava dětí (min. 1x týdně), kroužek práce na počítači a internetu (2x týdně), tvorba webových stránek o životě dětí ve vyloučené lokalitě samotnými dětmi, vytvoření materiálů na zlepšení ČJ a propojení učiva a životních situací a pilotní kvalitativní výzkum na téma "Motivace romských rodičů na poli vzdělávání dětí".

Projekt podpoří přímo alespoň 50 dětí. Alespoň 10 rodičů bude spolupracovat na pilotním výzkumu. Nepřímými beneficienty projektu bude 30 romských rodičů, 200 pracovníků veřejné správy (10 úřadů veřejné správy), 100 - 150 pracovníků nevládních neziskových organizací (10 nevládních neziskových organizací) a většinová veřejnost (několik tisíc). V rámci projektu vzniknou webové stránky, které vytvoří samy romské děti a dále vznikne 40 sad výukových karet.

Občanské sdružení STŘEP – české centrum pro sanaci rodiny realizovalo již v letech 1997 - 2006 dlouhodobý projekt „Doprovázení rodin – alternativa k umístování dětí mimo domov“. Od roku 2007 je projekt součástí sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi v souladu se zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. STŘEP vytvořením tohoto projektu reagoval na absenci pomáhajících programů, které měly být rodinám nabízeny jako prevence před odebíráním dětí ve věku 4-15 let do dětských domovů, nebo jako pomoc k jejich bezpečnému návratu z těchto zařízení domů. Projekt byl určený pro cílovou skupinu rodičů ohrožených dětí ve věku 4 - 15 let, které vykazovaly různou míru zanedbávání, žijící v rodinách nebo v zařízeních pro výkon ústavní výchovy. Základním nástrojem projektu byla sanace rodinného prostředí, tedy soubor služeb a programů poskytovaný multidisciplinární tým, zaměřených přímo na odstranění a/nebo zmírnění příčin sociálního selhávání dítěte a jeho rodiny. Pro rodiny bylo zařazení do projektu bezplatné.

Za účelem poskytování sociálních služeb zřídilo občanské sdružení STŘEP Střediska pomoci dětem a rodinám v Praze, Kladně a Berouně. Tato střediska bezplatně poskytují sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi v souladu s § 65 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi jsou terénní, popřípadě ambulantní, poskytované rodině s dítětem, u kterého je jeho vývoj ohrožen v důsledku dopadů dlouhodobě krizové sociální situace, kterou rodiče nedokáží sami bez pomoci překonat a u kterého existují další rizika ohrožení jeho vývoje.

Základní činnosti této služby jsou :

- výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti (např. podpora rodičovského chování, vedení domácnosti, hospodaření, nácvik sociálních kompetencí v jednání na úřadech, školách, zdravotnických a školských zařízeních),

- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím (např. uzavírání dohod s dětmi a rodiči o docházce do školy, podpora kontaktu rodičů se zdravotnickým nebo školským zařízením, doporučení dalších odborných služeb, volnočasových aktivit),
- sociálně terapeutické činnosti (např. nácvik rodičovského chování v rodinách, v průběhu návštěv ve zdravotnických nebo školských zařízeních, nácvik chování rodičů v zátěžových situacích, vytváření krizových plánů pro pravděpodobné rizikové situace rodiny),
- pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí (např. pomoc a podpora kontaktů s rodinou, doprovázení k jednání na úřadech, vyjednávání v zájmu klientů v institucích, pomoc ve vyplňování formulářů a dotazníků).

Nejčastější cíle poskytování těchto služeb rodině a ohroženému dítěti ve věku 0-15 let jsou:

- snížit riziko odebrání dítěte z rodiny nácvikem sociálního chování v interakci dítě-rodiče a úpravou rodinných a sociálních podmínek rodiny,
- snižovat deprivaci dítěte při jeho umístění do zařízení pro výkon ústavní výchovy kontinuální prací s rodinou a spoluprací s dalšími kompetentními odborníky,
- umožňovat bezpečný a smysluplný kontakt umístěného dítěte s jeho rodiči, příp. širší rodinou za účasti a spolupráce nejširšího týmu odborníků,
- pracovat na bezpečném návratu dítěte do vlastní rodiny ve spolupráci s dítětem, rodinou a dalšími kompetentními odborníky.

Uživatelé služby - rodiny s dětmi se na pracovníky středisek mohou obrátit:

- sami na základě svých obav nebo pochybností ve výchově, cítí-li, že by jim mohlo být dítě odebráno, nebo chtějí-li mít s umístěným dítětem kontakt, případně usilují-li, aby se jejich dítě vrátilo domů ze zařízení pro výkon ústavní výchovy,
- doporučí-li jim službu sociální pracovnice orgánu sociálně právní ochrany,
- doporučí-li jim službu soudce opatrovnického senátu pro nezletilé,
- doporučí-li jim službu pracovník kojeneckého ústavu nebo dětského domova,
- doporučí-li jim službu gynekolog, pediatr, psycholog, učitel, atp.,
- doporučí-li jim službu pracovník Centra pro rodinu - Program resocializace matek zneužívající psychotropní návykové látky, atd.

Poradenská pracovníci sdružení pracují s rodinou a dítětem převážně v jejich přirozeném rodinném prostředí. Je-li dítě z rodiny odebráno, navazují kontakty s dítětem na základě spolupráce s konkrétním zařízením, do kterého bylo dítě soudem svěřeno. Jejich služba má terénní charakter, minimálně 70% se odehrává v rodinách, zařízeních pro výkon ústavní výchovy, atp.

Dalším projektem, který občanské sdružení STŘEP v oblasti ochrany a péče o děti realizuje, je projekt „Diskriminace do práce s dětmi nepatří“. V rámci projektu vznikly na základě spolupráce týmu odborníků (vedoucí pracovníci a metodici sociálně-právní ochrany - SPOD, poskytovatelů sociálních služeb pro rodiny, dětských domovů a diagnostických ústavů) kartičky, které jsou určeny rodičům dětí umístěných v ústavních zařízeních. Kartičky informují rodiče jednoduchou formou, co je pro jejich dítě důležité. Pomáhají vyznat se v situaci, vysvětlují důležitost udržení kontaktu mezi rodinou a dítětem. Poskytují informace o tom, kde hledat pomoc a podporu, v praxi pomáhají naplňovat práva dětí i rodičů. Byly vytvořeny tři verze kartiček pro rodiče tak, aby v nich byly zastoupeny všechny instituce, které do kontaktu s rodiči vstupují - SPOD, dětské diagnostické ústavy a dětské domovy.

Pracovníky těchto institucí STŘEP žádá o rozesílání kartiček rodičům v obálce spolu s informací o zahájení správního řízení po umístění dítěte. Zároveň STŘEP otevírá možnost dalším institucím či organizacím k využívání kartiček pro stejnou cílovou skupinu klientských rodin. K ovlivnění názoru laické veřejnosti bylo zpracováno několik verzí sociální reklamy a plakát - KOMPAS pro rodiče dětí umístěných mimo rodinu.

Další aktivitou projektu, která přispívá k zavádění antidiskriminačních prvků novel výše zmiňovaných zákonů, je výkon role kolizního opatrovníka dítěte v řízeních o nařízení ústavní výchovy nebo soudního dohledu. STŘEP úzce spolupracuje se soudci Obvodních soudů pro Prahu 3, 6 a 9.

Nadace Naše dítě podporuje mnoho projektů, které usilují o ochranu práv a zájmů ohrožených dětí. Zároveň ale Nadace Naše dítě sama realizuje několik projektů a mediálních kampaní, které mají na tuto problematiku upozorňovat a pomáhat hledat možná východiska a řešení mnohdy komplikovaných situací, ve kterých se ohrožené děti ocitají. Z mediálních kampaní lze připomenout např. kampaň "Dejme týrání dětí červenou kartu!", kterou Nadace Naše dítě usiluje již od roku 2005 o snížení počtu týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí v ČR. Cílem kampaně je upozornit veřejnost na formy psychického a fyzického týrání dětí a především na problematiku komerčního sexuálního zneužívání dětí a následně pak snížení statistických údajů o počtu týraných a zneužívaných i zanedbávaných dětí v České republice a snížení počtu dětí, na kterých je páčáno násilí a pomáhat dětem, kterým je ubližováno.

Z projektů realizovaných Nadací Naše dítě patří k nejvýznamnějším vytvoření a provozování zvláštních internetových stránek věnovaných problematice dětských práv na adrese <http://www.detskaprava.cz>. O tématu dětských právech se zde hovoří z pohledu dětí, dospívajících, rodičů i pedagogů. Současně byly publikovány i zvláštní tištěné materiály. Již v roce 2005 zahájila Nadace Naše dítě jako člen Evropské federace pro pohřešované a sexuálně zneužívané děti v rámci kampaně "STOP NÁSILÍ NA DĚTECH!" celorepublikový projekt nazvaný „Bezpečný internet dětem“. Rychlejší internet, nové mobily, odkud lze posílat i fotografie, a další vývoj počítačové techniky nabízejí stále nové možnosti a nové šance. S novými šancemi zároveň přichází i hrozba a nebezpečí. Zejména pro děti. Tímto projektem chce Nadace Naše dítě upozornit žáky všech základních škol v celé České republice na možná rizika a nebezpečí spojená s internetovou sítí. Od 1. ledna 2007 pak Nadace Naše dítě zahájila v rámci kombinovaného projektu CZESICON nový dvouletý mezinárodní projekt s cílem založit a uvést do provozu

první českou internetovou horkou linku – tzv. Internet Hotline. Internet Hotline Nadace Naše dítě ve spolupráci s veřejností, Policií ČR a provozovateli internetových služeb čelí šíření dětské pornografie a šíření dalšího nelegálního obsahu internetem.

7. Závěrečná doporučení a shrnutí

Z pohledu státních institucí je třeba začít rychle a účinně prosazovat koncepci, kterou obsahuje též zmíněný materiál Ministerstva práce a sociálních věcí Opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti. Tzn. především transformovat orgány sociálně – právní ochrany dětí z byrokratického represivního úřadu na pomáhající sociální službu. Zároveň je nezbytné, zejména v krizových regionech, rozšířit služby zaměřené na podporu kompetencí biologické rodiny, resp. původního prostředí dítěte a na prevenci zejména sociálně patologických jevů. Zcela nedostatečná je též nabídka služeb pro rodiny v bytové nouzi. Je tak třeba rozšířit krizová místa – tzn. počty lůžek v azylových zařízeních pro rodiny s dětmi a zvýšit počet těchto zařízení, zároveň je třeba přijmout na všech úrovních, celostátní počínaje, koncepci sociálního bydlení, která nyní neexistuje, a zahájit výstavbu sociálních bytů či adaptaci části již existujícího bytového fondu.

Neziskové organizace (včetně např. Sdružení SOS dětských vesniček) by měly realizovat projekty především v těchto oblastech:

- a) podpora rodin ohrožených krizovou situací s cílem pomoci dětem, které jsou v důsledku této krize ohroženy ztrátou rodičovské péče.

Neziskové organizace by měly ve spolupráci s regionálními institucemi a orgány sociálně právní ochrany dětí vytvářet a aktivně nabízet služby a programy zaměřené na odstranění příčin sociálního selhávání a exkluze dítěte a jeho rodiny. Nezbytnou součástí těchto aktivit neziskových organizací je vzdělávání pracovníků regionálních institucí a orgánů sociálně právní ochrany dětí, aby ve všech případech důsledně preferovali nejlepší zájem dítěte a nevolili jako běžné (neboť nejjednodušší) řešení odebrání dítěte z původní rodiny a jeho předání do ústavní péče.

- b) příprava zájemců o svěřeni dítěte do náhradní rodičovské péče (pěstounství, osvojení)

Odborná příprava zájemců o svěřeni dítěte do náhradní rodičovské péče by měla směřovat k tomu, aby všichni získali dostatečné znalosti potřebné ke zvládnutí problémů souvisejících s přijetím dítěte, udržováním kontaktů s biologickou rodinou i odpovědnými státními orgány. Dosud je odborná příprava zájemců o svěřeni dítěte do náhradní péče značně regionálně roztržštěná a nevyvážená. V nejlepším případě by měly neziskové organizace vytvářet síť navzájem propojených státem akreditovaných odborných center (středisek), kde by příprava zájemců o svěřeni dítěte do náhradní rodičovské péče probíhala podle jednotných osnov.

- c) podpora návratu dětí žijících v ústavní péči, do prostředí původní rodiny (pokud je to v nejlepším zájmu dítěte), nebo jejich umístění do náhradní rodičovské péče (pěstounství, osvojení).

Neziskové organizace by měly realizovat programy, jejichž cílem by byla podpora rodičů dětí umístěných v ústavní péči v jejich rodičovské roli a stále trvající rodičovské zodpovědnosti. Měly by pomáhat jim porozumět situaci, upravit a stabilizovat svou sociální a rodinnou situaci. Důležitým aspektem těchto programů by bylo upevnění bezpečného a smysluplného kontaktu rodičů s jejich dítětem. Zároveň by neziskové organizace měly ve spolupráci se zařízeními pro výkon ústavní péče, orgány sociálně právní ochrany dětí a dalšími odborníky vytvářet a realizovat programy, jejichž cílem by bylo napomoci dětem zvládnout psychicky náročnou situaci odebrání z rodiny, průběh pobytu v zařízení pro výkon ústavní péče a především přípravy a realizace návratu dětí do domácího prostředí nebo prostředí náhradní rodiny.

Přestože neziskové organizace nemohou některé především legislativní parametry systému péče o ohrožené děti ovlivnit svou činností přímo, nelze je proto opomíjet. Nevládní neziskové organizace by naopak měly chápat jako integrální součást své práce vyvíjení trvalého tlaku na zákonodárce a odpovědné státní instituce s cílem dosáhnout potřebných změn. Toto úsilí může nabývat velmi různorodých podob, od organizování odborných setkání zástupců neziskového sektoru a pracovníků odpovědných státních institucí přes medializaci problémových otázek v současném systému péče o ohrožené děti až po přímé nátlakové akce v podobě petičních aktivit či jiných projevů občanské společnosti. Svou snahu o prosazení systémových změn by měly neziskové organizace soustředit především na následující oblasti:

- realizovat Opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti, tj. zejména:
  - o sjednotit agendu péče o děti pod jednotný orgán
  - o u orgánů sociálně – právní ochrany dětí sjednotit metodiku a následně praxi péče o ohrožené děti s důrazem na práci s biologickou rodinou
  - o velký důraz klást na vytvoření metodiky pro orgány sociálně – právní ochrany dětí pro práci s rodinami, v nichž hrozí odebrání dětí do náhradní výchovy
  - o zvýšit personální a odborné kapacity orgánů sociálně – právní ochrany dětí
  - o začít uplatňovat multidisciplinární týmy pro práci s těmito rodinami, praktikovat případové konference a další metody moderní sociální práce
  - o změnit financování nákladů na výkon ústavní výchovy, chápané jako krajní řešení krizové situace rodiny a dítěte; na jejím financování by se měly podílet domovské obce, neboť zejména tam, kde je důvodem rozbití rodiny sociální situace (hmotná nouze, ztráta bydlení, důsledky sociálního vyloučení), má obec na této situaci svůj podíl viny
  - o důrazně požadovat ve všech typech řízení, zejména u soudu, aby byl názor dítěte zjišťován přímo a aby na tento názor byl brán patřičný zřetel

- do budoucna zvážit reformu justice v oblasti rodinného práva
  - o zvýraznění specializace, zejména u vyšších soudů, příp. uvažovat o speciálních rodinně-právních soudech
  - o zvážit návrat rodinně-právní agendy před Nejvyšší soud
  - o trvat na dalším odborném zdělávání soudců, kteří soudí rodinně-právní záležitosti
- podpořit zvýšení kapacity azylových domů a zřizování nových
- přijmout účinnou koncepci sociálního bydlení na všech úrovních a urychleně začít budovat dostatečnou kapacitu sociálních bytů, zejména s ohledem na rodiny s ohroženými dětmi

Použitá literatura

- Browne, Kevin, C. E. Hamilton-Giachritis, R. Johnson et al. 2005. Mapping the number and characteristics of children under three in institutions across Europe at risk of harm. Birmingham: Birmingham University Press (in collaboration with EU/WHO)
- Činnost kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do tří let a dalších zařízení pro děti v roce 2007. Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky, Praha 2007
- Demografická ročenka České republiky 2006. Český statistický úřad, Praha 2007
- DOM, Natama: Moderní péče o ohrožené a opuštěné děti, Praha, 2005.
- Human Development Index Report 2007/2008, 2008 Statistical Update. United Nations Development Programme, New York 2008
- Koluchová, J.: Teorie a praxe v oblasti psychické deprivace (sborník psychologie pro třetí tisíciletí). Olomouc, 2000.
- Kovařík J., Bubleová V., Šlesingerová K.: Práva a potřeby mladých lidí odcházejících z dětských domovů, Praha 2004
- Liga lidských práv: Zpráva o vývoji práv dětí v ČR v letech 2003 — 2005, 2006.
- Matějček, Z., Bubleová, V., Kovařík, J.: Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace, Praha, 1997.
- Matějček, Z.: Co děti nejvíce potřebují, Praha, 1984.
- MV ČR. Analýza stavu a dalšího vývoje mladých lidí po opuštění zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy za období 1995 – 2004. Praha, 2007.
- Poradna pro občanství, občanská a lidská práva: Návrat dítěte do původní rodiny (závěrečná zpráva z realizace projektu), Praha, 2003.
- Poradna pro občanství, občanská a lidská práva: Zásahy veřejné moci do rodičovských práv a jejich dopad na rodinný život (právní komparativní studie), Praha, 2006.
- Romové: kulturologické etudy : (etnopolitika, příbuzenství a sociální organizace) / editoři Marek Jakoubek, Tomáš Hirt. Plzeň, 2004
- Říčan, P.: Cesta životem, Praha, 1989.

Říčan, P.: S Romy žít budeme - jde o to jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti. Praha, 1998

Statistická ročenka školství 2007/2008. Ústav pro informace ve vzdělávání.

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí, MPSV

Svobodová M., Vrtbovská P., Bártová D.: Zpráva o stávajícím stavu náhradní výchovné péče o děti a mládež bez rodinného zázemí v České republice. DOM, Praha, 2002.

Třetí a čtvrtá periodická zpráva o plnění závazků plynoucích z Úmluvy o právech dítěte a Informace České republiky o plnění Opčního protokolu. 2008

Zdravotnická ročenka ČR. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR

Internetové stránky:

<http://www.mpsv.cz>

<http://www.viaiuris.cz>

<http://portal.uzis.cz>

<http://www.uiv.cz>

<http://www.czso.cz>

<http://www.llp.cz>

<http://www.vlada.cz>

